

КОВЧЕГ

VII

КОВЧЕГ

Науковий збірник з церковної історії

Число 7

ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ЛЬВІВ 2015

УДК 281.5 + 94(477)
ББК Э29 (4Ук)я44+Е3(4Ук)я43
К 56

Ковчез. Науковий збірник з церковної історії, число 7 / відп. ред. Олег Турій. Львів: Видавництво Українського католицького університету 2015. – 544 с. ISBN 789-966-2778-49-6

В основу цього випуску, присвяченого ювілейному вшануванню пам'яті двох видатних предстоятелів УГКЦ в ХХ ст., лягли допрацьовані тексти доповідей на Міжнародній науковій конференції «Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944): єрарх – пастир – пророк», що відбулася у Львові та Римі 30–31 жовтня та 6–8 листопада 2009 р., відповідно, а також наукового семінару та літньої школи з нагоди 50-ліття звільнення митрополита Йосифа Сліпого з ув'язнення та заснування Українського католицького університету, що їх Інститут історії Церкви спільно з Інститутом св. Климента-Папи провели в грудні 2012 та липні 2013 р. в Римі.

Kovchek. A Journal of Church History, vol. 7 / chief ed. Oleh Turij. Lviv: Ukrainian Catholic University Press 2015. – 544 p. ISBN 789-966-2778-49-6

This issue, conceived as a homage to the two most distinguished leaders of the Ukrainian Greek Catholic Church in the 20th century, is based on the papers delivered at the international conference “Metropolitan Andrey Sheptytsky (1865–1944): hierarch – pastor – prophet” (Lviv – Rome, Oct. 30–31 and Nov. 6–8, 2009), as well as during the seminar and summer school on the 50th anniversary of metropolitan Josyf Slipy's liberation from prison and of the foundation of the Ukrainian Catholic University (Rome, Dec. 2012 and July 2013, held by the Institute of Church History and the Institute of Pope St. Clement).

Редакційна колегія:

Світлана Гуркіна	– кандидат історичних наук
вл. Борис Гудзяк	– доктор візантійської та слов'янської історії (PhD),
кандидат історичних наук
о. Андрій Михалейко	– доктор богослов'я (STD), кандидат філософських наук
о. Богдан Прах	– доктор гуманітарних наук (PhD), кандидат історичних наук
Роман Скакун	– кандидат історичних наук – науковий редактор випуску
Ігор Скочиляс	– доктор історичних наук
Олег Турій	– кандидат історичних наук – відповідальний редактор

В оформленні обкладинки використано сюжет з мозаїк роботи Святослава Гординського в соборі Святої Софії в Римі.

© 2015 Інститут історії Церкви УКУ
Усі права застережено

ISBN 978-966-2778-49-6

Олег ТУРІЙ

ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

У цій статті хочемо зосередитися на тих аспектах діяльності Андрея Шептицького, які викликають чи не найбільше непорозумінь. Ми звикли говорити про митрополита з великим пієтетом, як про Людину з великої літери або, як пишуть у більшості енциклопедичних видань, - «видатного релігійного, культурного та громадського діяча». І це, безумовно, заслужене визнання. Але завжди існує небезпека за гучними словами, палкими лозунгами, помпезними урочистостями втратити образ живої людини, конкретної історичної особи.

Під цим оглядом тема «Шептицький і політика» - особливо складна. Є частка правди в тому, що ті чи інші вчинки владики Андрея трактували як політичні. Навіть більше, ще за життя митрополита вважали політиком. І за це йому тоді діставалося від своїх і чужих, за це, так би мовити, він і досьогодні терпить від друзів і недругів... Парадокс полягає в тому, що сам Шептицький себе політиком ніколи не вважав. Радше навпаки, намагався себе і Церкву дистанціювати від політики. Характерно, що одне з перших послань, що його він видав ще як єпископ станіславівський, - то була суворя заборона священикам займатися політичною агітацією та висувати свої кандидатури на парламентських виборах. У своєму «Духовному заповіті», який він у липні 1923 р. в Римі склав на руки папи Пія XI (Акілле Ратті, обраного вселенським архиєреєм у лютому 1922 р.), фактично вигнаний зі свого престолу галицький митрополит заявляв:

Всяку політику я все лишав іншим, будучи переконаним, що було б це зрадою Ісуса Христа, коли б я поклав між мною і будь-кого з моїх вірних причини для непорозумінь задля дочасних [тобто мирських - О. Т.] справ, які не мають відношення до духовного добра моїх вірних. Сповняючи обов'язки любови до ближнього, приставав я з моїми вірними у справедливих їхніх національних аспіраціях, роблячи себе всім для всіх, щоб їх спасти; обороняв я їх також перед несправедливостями [...]. Проповідував я все тільки любов до ближнього, любов до всіх, навіть до ворогів. Євангелія Ісуса Христа була одинокою темою мого проповідування. Одинока ж ціль моєї праці - вічне спасіння моїх вірних¹.

Цит. за: «Блажен той муж...»: Життєвий шлях митрополита Андрея Шептицького: фотобльом /упор. П. Мелень. Львів 2015, с. 119.

Багато кому може видатися дуже дивним оце поєднання, здавалося б, цілком різних, а навіть діаметрально протилежних понять: «політика» і «любов до ближнього». Натомість для галицького архиєрея саме любов до ближнього, що за словами самого Христа є найпершою християнською заповіддю після любови до Бога, на якій вона власне й ґрунтується та з якої вона випливає, є чи, точніше, повинна бути фундаментальною основою кожної влади та всякої політичної діяльності. Цю думку знаходимо вже в одному з перших його пастирських послань «Найбільша заповідь», з яким новоіменований митрополит, вступаючи на престол у Львові, звернувся до вірних своєї колишньої Станиславівської єпархії у січні 1901 р.:

Лише така влада сильна і тривка, що опирається на любові! І тільки таку власть уважають звичайно люди тією, що походить від Бога! Тільки таку власть, що являється опікою над підчиненими та, за прикладом Христа, службою, а не пануванням [...].

А хто вживає своєї влади виключно для свого добра, - той своїм самолюбством підкопує свою повагу та нищить свій вплив, який може і повинен, мати. І більше цій владі шкодить та й більше понижає її всяке зловживання і безправство, - аніж навіть непослух підчинених.

Тож коли домагаєшся. Брате, (у справах, щодо яких справуєш владу над людьми) послуху та пошанівку, - то в першій мірі сам шануй святість Божого порядку, над яким стоїш, і не понижай його безправством та самолюбством!²

Цієї справедливості влади, заснованої на боговстановленому порядку, він вимагав і в австрійському парламенті, і в Галицькому сеймі, членами яких він був, і від російської окупаційної адміністрації, і від польських санаційних властей, і від нацистського та більшовицького тоталітарних режимів.

Заповіді Господні, Христове Євангеліє, за митрополитом, є не лише джерелом влади, а й головною ознакою та критерієм її легітимности:

А ви, що під владою [...], пам'ятайте, що своїй владі маєте повинуватися не з огляду на людей, а з огляду на Бога [...]. Бо в цьому і полягає сила й лад у кожному народі, що цей обов'язок послуху для справедливих наказів влади виповнюють громадяни не з примусу чи страху перед карою, але з сумлінного почуття того ж обов'язку [...]. І таким чином послух ваш стане благороднішим. Бо опиратися буде на тій найвищій чесноті християнській, якою є Божя любов!³

² Найбільша заповідь // *Церква і суспільне питання*, кн. 1: *Пастирське вчення та діяльність* / ред. А. Кравчук [= *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944*, т. 2]. Львів 1998, док. №3, с. 65.

³ Там само, с. 66-67.

Це, у свою чергу, означає також, що дотримання чи порушення владою основ християнського віровчення є тією межею, яка для християнина визначає міру лояльності до неї:

Тільки тоді, коли б вам хто-небудь наказував щось противне Божому Законові, - тоді цього не слухайте! Бо більше треба Бога слухати, ніж чоловіка.

Позиція ж самої Церкви у стосунку до влади визначається тим, що

послух для справедливих розказів влади - се так сушний закон Божий, що в жаден спосіб не можемо го не повторяти, а таке християнське почуте і понятє влади - се річ так безусловно потрібна до суспільного ладу, що єсть нашим обов'язком плекати го в серцях вірних.

Звичайно, така позиція, ґрунтована на відомому біблійному принципі, що «немає влади, крім як від Бога» (Рим. 13: 1), аж ніяк не означає, що справедливими і «богоугодними» є всі дії кожної влади чи якогось конкретного можновладця і що Церква завжди може й повинна їх лише схвалювати. Наприклад, у спільному посланні галицького єпископату від січня 1906 р. щодо реформи виборчого законодавства в Австро-Угорській монархії, греко-католицькі владики однозгідно заявляли:

Мусимо боронити наш нарід і перед політичною кривдою і несправедливістю і стеречи его, щоби не мав в серци політичної партійної ненависти до противника. Мусимо в імени Христа працювати над усуненем всякої несправедливости і ненависти, над впровадженем і в жите публичне принципів справедливости і любви.

Дотримання цих двох засад: усунення несправедливости й викорінення ненависти, на переконання митрополита, мало б бути основним алгоритмом того, що ми сьогодні називаємо взаєминами між державною владою і громадянським суспільством, і то в обох напрямках, тобто як у ставленні держави до громадян, так і навпаки. Головними мірилами в цих взаєминах має бути гідність людської особи, створеної на образ і подобу Божу, та абсолютна цінність людського життя, на яке ніхто не сміє посягати, навіть під прикриттям найблагородніших мотивів чи задля досягнення хоч би яких високих політичних цілей. У випадку порушення цих засад Церква та її архиєрей застерігали за собою право висловити власну позицію, навіть якщо ця позиція могла не сподобатися пануючій владі чи не відповідала настроям загалу. Прикладів тут не бракує - це і протест проти «пацифікації» Галичини (1930), і лист до Гімmlера з протестом проти винищення євреїв (1942),

⁴ Там само, с. 67.

⁵ О квестії соціальной // Там само, док. № 7, с. 175.

⁶ Спільне Пастирське послання митр. Андрея Шептицького та ін. єпископів до духовенства про солідарність у громадському житті // Там само, док. № 21, с. 354.

і осуд убивства польського намісника Галичини Анджея Потоцького (1908) та директора української гімназії у Львові Івана Бабія (1934), і відозва єпископату щодо голодомору в Радянській Україні (1933), і пастирське послання «Не убий» (1942). Наведу лише одну цитату з останнього послання:

Дивним способом обманюють себе і людей ті, що політичне вбивство не вважають гріхом, наче би політика звільняла чоловіка від обов'язку Божого закону та оправдовувала злочин, противний людській природі. Так не є. Християнин є обов'язаний заховувати Божий закон не тільки в приватному житті, але й в політичному та суспільному житті. Людина, що проливає неповинну кров свого ворога, політичного противника, є таким самим чоловіковбивником, як людина, що це робить для рабунку, і так само заслуговує на кару Божу і на клятву Церкви .

Отже, участь Церкви у політичному житті логічна і закономірна, бо випливає з її органічного пов'язання з суспільним життям. Однак ця закономірність аж ніяк не означає, що в такому заангажуванні в політику немає ніяких проблем чи навіть небезпек. Радше навпаки, Церква та її провід мусять постійно дбати про те, щоб було збережене належне співвідношення її небесної (таїнственої) і земної (тобто соціальної) сутности.

Священик не може під ніяким умов'язанням так ставляти справу, щоби хто-небудь з вірних уважав его за політичного противника. Він мусить для всіх повірених его опіє бути і лишитись все лиш душпастирем, бо все за кожду душу відповідає і кожду душу мусить провадити до спасеня, хотяй би ріжнився всіма поглядами політичними.

Може в приватнім житю мати погляди політичні; може в приватнім житю бути політиком, але не сміє бути політиком ані в церкві, ані в сповідальниці, ані в жаднім відношенню пароха до вірних; в тім всім мусить бути лише священиком; тут заступає він самого Христа .

Головними умовами участі осіб духовного стану в суспільно-політичному житті, на думку митрополита, мали б бути: 1) «що ті пересвідчення горожанського життя в нічєм не будуть в суперечности з наукою Христа»; 2) «що не буде занедбувати своїх церковних обов'язків, котрі в першєм ряді мусить сповнити, як не хоче бути дармоїдом»⁹. Тих, що не виконують цієї другої умови, кир Андрей жартома називав «найбільшими богословами між політиками і найбільшими політиками між богословами». Вважаючи участь духовенства у політичному житті законною і навіть бажаною, «бо се один з наших горожанських обов'язків», митрополит підкреслював, що це аж ніяк не дає підстав «усуватися від обов'язку нашого стану, хотяй би найменшого»,

⁷ Не убий // Там само, док. № 16, с. 262-263.

⁸ О місіях і духовних вправах // Там само: док. № 5, с. 105.

⁹ О квестії соціальной // Там само, док. № 7, с. 172.

бо «в кожній, хочай би найбільше економічній і матеріальній справі, мусимо бути передовсім священиками»¹⁰.

Ще одним важливим аспектом церковного життя, на який звертає увагу владика Андрей, є необхідність внутрішньої солідарності та згуртованості самого духовенства, щоб політичні суперечки не могли захитати єдність Церкви та призвести до її розколу:

Не менше мусить бути священиком, а не політиком, в відношенню до сусідів священиків; бо в тих відносинах єсть передовсім членом того тіла, котрого найважнішим добром єсть солідарність¹¹.

Велике значення, якого єпископи Галицької митрополії надавали потребі солідарності клиру, підтверджує спільне видання спеціальних пастирських послань «О солідарности» в душпастирській праці та товариському співжитті (від 13 лютого 1905 р), а також у громадсько-політичних справах (від 11 січня 1906 р.), хоч знаємо, що і між самими єрархами з часом поставали певні розходження у багатьох питаннях літургійно-обрядового та канонічно-правового характеру,

Потреба дотримання етичних норм у суспільно-політичному житті та вироблення чіткої позиції цілої Церкви чи не найгостріше дається знати під час виборчих кампаній. Греко-католицький єпископат за митрополитства Андрея Шептицького не раз звертався до народу в справі виборів. У одному з таких послань з 1907 р. владика насамперед гостро осудили тих політиків, які твердили, «що в політиці гріхів нема, що все вільно в горожанськiм житю, що жите публичне, політика, може обійтиса без Бога»¹². На противагу такому політиканству провідники Церкви закликали вірних завжди і всюди дотримуватися заповідей Христових:

Коли ти, брате, християнин, будь же ним і в родиннiм житю, і в праці, і на ярмарку; всюда жий, як християнин. Всяда неси в серці Божу благодать, всяда пам'ятай о Божiм законi[...].

Грiхом єсть ненавидiти, грiхом мститиса, грiхом ближнього кривдити на словi, на здоровлю, на маєтку; і нема політики, котра могла би тi грiхи перемiнити на добрi дiла. І в політиці ненавидiти, мститиса, кривдити буде все грiхом тим бiльшим, що буде до загального добра вiдноситиса¹³.

Досвід самих виборів до Державної ради - а вони відбулися з брутальними порушеннями і зловживаннями, в які виявилось втягнутим і духовенство, - змусив греко-католицьку єрархію одностайно виступити з осудом брудних методів виборчої кампанії:

¹⁰ Там само, с. 172-174.

¹¹ О мiсiях і духовних вправах // Там само, док. № 5, с. 105.

¹² О виборах до парламенту // Там само, док. № 32, с. 402.

¹³ Там само, с. 404-405.

В часі виборів, - з прикрістю змушені були визнати владики, - ми були свідками дійсно сумних подій. Ми виділи священників, котрі безсоромно підкопували повагу своїх собратів, ми виділи людей з-поміж духовенства, котрі так далеко загналися в політичній агітації, що, забуваючи на принципи церковні, важилися виступити против загалу священства лише для того, що той загал в околиці був іншого політичного пересвідчення [...].

Если днес з бодем серця видимо, що вплив духовенства змалів, що на- рід чимраз меньше уважає на мніне священника в справах суспільних і політичних, то мусимо з жалем сконстатувати, що ніхто не підкопав поваги клиру в тій мірі, що самі священники⁴.

Особливо гостро митрополит Андрей разом із співбратами в архиерейському служінні осуджував тих душпастирів, «котрі суть більше політиками чим священниками, що занедбуючи катехизації в церкві, занедбуючися в богослуженнях, проповідях, свою деструктивну роботу в парохії або свою крайну нерадивість прикривають плащиком патріотичної бляги [тріскотні - О. Т.] [...]. Думають, що можуть заступити сповнене обов'язків пустими фразами і агітаціями»⁵.

Ми не єсмо того мніння, що священники не мають виходити з захристі. Противно, священники повинні брати участь в життю суспільнім, повинні іти в народ, але яко священники, а не яко політики і агітатори, агенти яких-небудь партій. Повинні йти в народ, але працею, не криком, добрим при-міром, не згіршенням, любов'ю, не пристрастію, милосердієм, не завзято-стію, пожертвоуванням, а не захланністю. Священники повинні іти в народ, щоби его Христу єднати, а не якій-небудь політичній партії⁶.

Владики однозначно заявили, що не прагнуть утворити якусь власну клерикальну партію:

Не йде нам о те, щоби ми в політиці були провідниками; політику лишає-мо світським, але жадаємо від них такого проводу, котрий би не виходив на шкоду народа, а узглядняючи всі его потреби і пересвідчення, в нічим не нарушав Церкви і віри, тих найцінніших народних дібр, і в дійности, і в очах цілого народа. Нехай світські будуть провідниками народа, але нехай не відтягають его від віри християнської, від Католицької Церкви, нехай будуть взглядом нас толерантними, нехай нам позволять працювати над спасенням душ, нехай нас не чернять при кожній нагоді, нехай не підкопують, нехай не псують нашої праці, нехай нам признають наші горожанські права і нехай нам позволяють уживати тих прав наших після нашої совісти і після наших пересвідчень. Того від провідників народа має право жадати кожний горожанин, а проте і кожний священник⁷.

¹⁴ Спільне Пастирське послання митр. Андрея Шептицького та інших єпископів до духовенства про їхню участь у суспільно-політичному житті // Там само, док № 33, с. 411.

¹⁵ Там само, с. 412.

¹⁶ Там само, с. 413.

¹⁷ Там само, с. 416.

У своїх рекомендаціях священникам щодо праці з народом митрополит особливо наголошував на потребі християнського виховання вірних: «Мусимо всіх наших людей довести до того, щоби були свідомими християнами-католиками не лишень в житю приватнім, але і в житю суспільнім і політичним»¹⁸. Але найбільше, на думку кир Андрея, священникам необхідно «мати для народа вітцівське серце во всіх справах, котрі его обходять. Потреба зайнятися его просвітою, его добробитом, его бажаннями і стремліннями...»¹⁹.

Мусить полюбити народ не лишень в теорії, але в практиці щоденного життя, любити его мову, его звичаї, его одежі, его пісні [...]. Навіть тогди, коли се коначним, коли щось в тих справах, дорогих серцю людей, єсть противне Божому Закону, мусить священник подвоєною любовію, оказаною во всіх прочих²⁰ справах, зискати собі право тамто зносити або проти тамтого виступати²⁰.

Християнський імператив любови до Бога та любови до ближнього повинен не тільки лежати в основі справедливого суспільного та державного устрою, а й служити підставою для емоційного вияву ставлення окремої особи чи групи людей до свого народу чи своєї держави. «Після любови до Бога й родини, - говорить галицький архиєрей у посланні «Найбільша заповідь» (1901), - повинна бути любов до свого руського (українського) народу й батьківщини. Зі своїм народом та батьківщиною ти зв'язаний не тільки спільною вірою, що її вважаємо найбільшим добром [...], але ще і спільною мовою та звичаями. І тією землею святою, на якій разом проживаємо [...], і цілою віковою минувшиною, і спільною українською кров'ю, і спільним добром, і спільною майбутністю [...], і спільним бажанням та потребами, і спільними терпіннями і злиднями»²¹.

Таке ставлення ми називаємо патріотизмом. Здавалося б, що таке поєднання слів «християнство» і «патріотизм» внутрішньо суперечливе. Згадаймо хоча б євангельське: «Тим-то немає грека, ні юдея, ні обрізаня, ні необрізаня, ні варвара, ні скита, ні невольника, ні вільного, а все й у всьому - Христос» (Кол. 3:11). Ще виразніше цей універсальний вимір християнської віри підкреслює невідомий автор «Послання до Діогнета» з II—III ст.: «Християни не мають ані окремої країни, ані мови, ані життєвих звичаїв. Вони не заселяють якихось особливих міст, не вживають якоїсь незвичайної мови і живуть, нічим не відрізняючись від інших людей [...]. Живуть вони у своїй вітчизні, але як прибульці; беруть участь у всьому, як громадяни, але все терплять, як чужинці. Для них кожна чужа країна є батьківщина і кожна батьківщина - чужа країна» (гл. 5).

⁸ Там само, с.418.

⁹ Там само.с.419.

⁰ Там само.

¹ Найбільша заповідь // Там само, док. №3, с. 57.

Щоб зрозуміти слова митрополита про патріотизм, маємо не лише бачити оцей універсальний, вселенський вимір християнської віри, а й враховувати той факт, що християнство не існує в якомусь «дистильованому» вигляді - воно щоразу вкорінюється в душах і серцях конкретних людей, які живуть в обставинах певного місця й часу. Саме це ми називаємо «інкультурацією віри». А тому і практикування цієї віри не може мати абстрактний характер. Зокрема й реалізація заповідей Господніх про любов до матері й батька та й загалом любов до ближнього неминуче означає насамперед любити того, хто справді найближчий тобі. У цьому й полягає суть того, що можна назвати «християнським патріотизмом».

Наприклад, у своєму найпершому пастирському посланні «Християнська робота», з яким тоді ще єпископ Андрей Шептицький звернувся до вірних Станиславівської єпархії в серпні 1899 р., він однозначно заявляв:

Християнин може і повинен бути патріотом, але його патріотизм не може бути ненавистю ані не сміє накладати обов'язків, противних вірі.[...] Любів на ділах, а не на словах полягає. Хто на своїм становищу, сповняючи совісно свій обов'язок, працює для добра народу, є ліпший патріот, як той, котрий много говорить, а мало творить.

Любіть всі своє, свого тримайтеся і про своє дбайте, але стережіться ненависти, бо ненависть - се чувство нехристиянське²².

Галицький архиєрей через усе своє життя зберіг вірність саме такому, християнському, розумінню і практикуванню того, що він називав «любов'ю свого»:

Християнський патріотизм [...] не може містити в собі ніякої ненависти до наших братів іншого народу [...]. Ненависть супроти якого-небудь народу, чи суспільної верстви, чи стану ми вважаємо за противну Божому законіві й тому за шкідливу для дочасного та вічного нашого добра. Наш християнський патріотизм у тому одному, що свій нарід, нарід український, любимо християнською любов'ю більше від інших народів та готові для нього віддати працю цілого життя й саме життя²³.

І таке розуміння він не лише намагався прищепити іншим, а й неухильно керувався ним у власному житті: «Правдивий патріотизм є нічим іншим у своїй суті, як правдивою любов'ю до ближнього. І я став таким чином українським патріотом. Уся моя праця, яка зродилася з цієї любови, мала завжди на меті добро, яке я бажав зробити для свого народу», - писав кир Андрей у листі до апостольського візитатора Джованні Дженоккі у 1922 р.²¹

²² Християнська робота // Там само, док. № 1, с. 14.

²³ Праця над з'єднанням Церков // Церква і церковна єдність. Документи і матеріали 1899-1944 / ред. А. Кравчук [= Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність, т. 1]. Львів 1995, док. № 141, с. 342-343.

²⁴ Цит. за: Андрій Сапеляк, єп. Україна крізь віки: релігійно-церковний аспект. Львів 2006, с. 125.

А ще раніше, у травні 1908 р., митрополит, у відповідь на запит своєї пле-мінниці Марії Шембек щодо звинувачень його польською громадськістю у зраді, відповідав:

Я завжди поступав так, як мені веліли мої переконання, оперті на вірі й любові Бога та ближнього. Єдиним мотивом моїх дій завжди було бажання служити Богові і ближньому. Ніколи - суспільно - не зробив я нічого такого, що би не випливало з тої любови. Ціла моя національна діяльність була завжди логічною і християнською консеквенцією засад, які століттями визнавали мої предки.

Люблячи Польщу і поляків, я від дитинства завжди більше любив Русь і русинів [...]. Чи любити русинів більше, ніж поляків є чимось гіршим, як любити поляків більше, ніж русинів? Чи одне має бути чеснотою, а інше проступком? [...] Чи ж обидві засади не заслуговують на рівне пошанування? Якщо б одна була відступництвом, то відступництвом була б і друга, як само собою відступництвом не тільки від традиції, але й від усякого християнського патріотизму є всяка ненависть, а тим більше - несправедливість щодо братів²⁵.

Ненависть і відсутність любови до ближнього є не лише джерелом ксенофобії (несприйняття чужого), а й причиною внутрішнього розбрату і незгод:

На жаль, навіть з поверхової обсервації нашого національного життя конечно доходить до висновків, що є в душі Українця глибока й сильна воля мати свою державу, та попри ту волю знайдеться, може, рівносильна і глибока воля, щоб та держава була конечно такою, якою хоче її мати чи партія, чи кліка, чи група, чи навіть одиниця. Бо як же пояснити те фатальне ділення поміж собою, спори, роздори, сварні, ту партійність, яка нищить кожную національну справу?! Як пояснити психіку таких численних гарячих патріотів, яких праця має визначний руйнний характер?!²⁶

А в іншому посланні з цього ж періоду він додає:

Треба дійсно заслїплення, що його спричинює хіба найбільший ворог нашого спасіння, диявол, щоб люди, розумні та дбайливі про суспільність та добро народу, дійшли до того ступеня партійної ненависти, що рїшаються аж на пролиття крови. Вже саме те розположення ненависти супроти своїх і близьких є чимось таким противним природі, таким жакливим і так дуже свідчить про виродження, про таку дегенерацію і такий упадок національної совісти та патріотичного духа, що не можна про такі випадки говорити без душевного болю! [...] Не треба Україні інших ворогів, коли самі

²⁵ Чернетка листа митрополита Андрея (Шептицького) до племянниці Марії Шембек із викладом своїх поглядів на християнський патріотизм // *Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Документи і матеріали*, кн. 1:1899-1917 / ред. Ю. Аввакумов [= *Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність*, т. 3], Львів, 2004, док. № 107 с. 251-252.

²⁶ Ідеалом нашого національного життя... // *Церква і суспільне питання*, кн. 1, док. № 60, с. 532.

українці українцям ворогами, що себе взаємно ненавидять і навіть не стигаються тої ненависти!²⁷

І на завершення варто навести слова Великого Митрополита, які буквально вражають своєю актуальністю, так ніби вони адресовані саме до нас, хоча й написано їх у інший час та в інших обставинах:

Не зривами [поривами - О.Т.] одної хвилини, лише безупинним напруженням і безупинними жертвами аж до крові і смерті многих поколінь двигеться народ. І легше часами кров пролити в одній хвилині ентузіязму, чим довгі літа з трудом сповнювати обов'язки і двигати спекоту дня і жар сонця, і злобу людей і ненависть ворогів, і брак довір'я своїх і недостачу помочі від найближчих, і серед такої праці аж до кінця виконувати своє завдання, не чекаючи лаврів перед побідою, ані винагороди перед заслугою!"

Oleh Turiy

**Political Aspects of the Activities
of Metropolitan Andrey Sheptytsky**

'The article, based on pastoral messages and correspondence of metropolitan Andrey Sheptytsky, discusses his personal attitude to the participation of the Church in political life and the principles which, according to him, should underlie any just politics. Special attention is paid to his views on the nature of Christian patriotism.

²⁷ Не убий // Там само, док. № 16, с. 267.

²⁸ Слово до української молоді // Там само, док. № 22, с. 361.